

Konvencionális és újszerű metaforák megértése kamaszoknál

Balázs Patrícia¹ – Kemény Ferenc² – Ivaskó Lívია³

¹SZTE Nyelvtudományi Doktori Iskola

²BME Kognitív Tudományi Tanszék

³SZTE Fejlődés és Neuropragmatikai Kutatócsoport

A csecsemő és a gyermeki jel-és nyelvhasználat napjaink egyik legtöbbet kutatott területe (CSIBRA–GERGELY 2005, SCHNELL 2007, LOUKUSA–LEINONEN–RYDER 2007/08), azonban kevés figyelem irányul a kamasz korosztály megértési folyamatainak vizsgálatára, pedig számos empirikus kutatás bizonyítja, hogy a fejlődés a tudatelmélet kialakulásával nem ér véget gyermekkorban, hanem további kritikus periódusok figyelhetők meg a kognitív érés és nyelvhasználat területén 7-9, és 15-18 éves kor között (LENGYEL–BALÁZS–IVASKÓ 2011; BLAKEMORE 2012a, 2012b.)

Előadásunkban konvencionális (*Ez egy sláger.*) és újszerű, kreatív metaforák (*De egy tacskó vagy!*) jelentésfeldolgozási idejének eredményeit mutatjuk be szó–nemszó lexikális döntési paradigma és jelentésverifikációs vizsgálat segítségével. A vizsgálat 15-18 éves kamasz adatközlők (átlagéletkor: 15,785 év) és fiatal felnőttek (átlagéletkor: 23,7 év) bevonásával készült. Az általunk tervezett feladatsor révén (*Metaforikus Megértés Teszt* BALÁZS–KEMÉNY–IVASKÓ 2013) közelebb kerülhettünk a kamasz korosztály gyakoriságalapú döntéseinek (GIORA 1997, 2002) és kontextusépítési folyamatainak (GIBBS 2002) feltérképezéséhez, valamint a kamaszok nyelvi játékainak pontosabb megértéséhez, és az adott korosztály nyelvhasználati preferenciáinak alaposabb megismeréséhez.

A lexikális döntési feladatban kapott eredményeink kiegészítik a szakirodalom állításait (GIORA 1997, RUBIO 2007, 2008), mely szerint a fiatal felnőtt korosztály a konvencionális metaforákat gyorsabban dolgozza fel, mint az újszerűeket, míg a kamasz korosztálynál az újszerű metafora gyorsabb feldolgozási sebességére kaptunk szignifikáns interakciót ($F(1,19) = 10,341, p < 0,005$). Jelentésverifikációs feladataink eredményei szerint pedig a kamaszok az újszerű metaforákhoz a nem szó szerinti jelentést találják illeszkedőbbnek.

A fiatal felnőtt és a serdülő korosztály a metaforaértésének különbözőségére több magyarázat is adható. A pragmatikai magyarázat szerint a relevanciaelv értelmében (SPERBER–WILSON 1995) a kamasz korosztály összetettebb és kreatívabb mentális műveletekre képes az újszerű metaforák értelmezésében kevesebb erőfeszítés árán, mint a felnőttek, akik a szavakat és a mondatokat már gyakrabban dolgozzák fel az ún. száliens, vagyis gyakori, könnyen és automatikusan (GIORA 1997, 2002, 2008) elérhető formában. Valószínűsíthető az is, hogy a felnőttek a kontextussal inkompatibilis, rögzült konvencionális jelentést is előhívják, míg a kamaszoknál kevésbé preferáltak a megszilárdult konvencionális jelentések. A jelenségre idegtudományi magyarázat is adható: BLAKEMORE fMRI-vel végzett vizsgálatai (2012a, 2012b) kimutatták, hogy a prefrontális kéreg aktivitásának mértéke csökken az életkor növekedésével a mentalizációs képességeket igénylő feladatok során, így e terület változásai miatt lehetséges, hogy a serdülők eltérő stratégiákat használnak az új információk feldolgozásához.

Felhasznált irodalom:

BLAKEMORE, S-J. 2012a. Development of the social brain in adolescence. *Journal of the Royal Society of Medicine*
BLAKEMORE S-J. 2012 b. Imaging brain development: The adolescent brain. *Neuroimage* 61, 397-406
CSIBRA Gergely –GERGELY György 2005. Teleologikus gondolkodás csecsemőkorban. Az egyévesek naiv racionális cselekvésemellete. *Magyar Tudomány* 11:1347-1355.

GIBBS, R. 2002. A new look at literal meaning in understanding what is said and implicated. *Journal of Pragmatics*, 34, 457-486.

GIORA, R. 1997. Understanding figurative and literal language: The graded salience hypothesis. *Cognitive Linguistics*, 8/3, 183-206.

GIORA, R. 2002. Literal vs. figurative language: Different or equal? *Journal of Pragmatics*, 34, 487-506.

GIORA, R. 2008. Is Metaphor Unique? In: R. Gibbs: *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*. New York, Cambridge University Press.

LENGYEL Zs. – BALÁZS P. –IVASKÓ L. 2011 Intended or not intended, literal or nonliteral meaning – some evidence from normally developing Hungarian children. 12th International Pragmatics Conference, Manchester, England, 2011. július 3-8.

LOUKUSA, Soile – LEINONEN, Eeva – RYDER, Nuala 2007/08: Development of pragmatic language comprehension in Finnish-speaking children, *First Language* Vol 27(3): 279–296.

RUBIO, F. P. 2007. Suppression in metaphor interpretation: Differences between meaning selection and meaning construction. *Journal of Semantics (Special Issue on Processing Meaning)*, 24(4):345-371.

RUBIO F. P. 2008. Concept narrowing: The role of context-independent information in concepts. *Journal of Semantics*, 25(4):381-409.

SCHNELL Zsuzsanna, 2007. Tudatelmélet és pragmatika-idiomatikus nyelvelsajátítás, In: Mund Katalin, Kampis Görgy *Tudat és elme*, Typotext, 145-168.

SPERBER, D–WILSON, D. 1995. *Relevance: Communication and cognition* (2nd ed.)Oxford: Blackwell